Оповідання

Дід Кирило Похилий — лісовий дід. Лісовим дідом звуть його всі люди: і сусідні деркачівські, і всі мешканці всіх численних навколишніх хуторів. Людина він із себе середнього зросту і не так то, щоб уже дуже й огрядним він собі був. Голова в його вже сива, а широка і довга борода то й зовсім біла. На око хоч чиє, то дід Кирило зовсім же, зовсім не похмурий аніскільки; ні, навпаки, вид у його ще навіть і веселий, та приємний же, приємний. В очах у його ласкавість та добрість так і світяться, так виразно і бачаться кожному. Отож дід Кирило і повинен би був буцім тільки і всього, що прихиляти до себе самим собою кожду людину і ніяким робом не лякати нікого, коли ні, коли ж воно з ним, та й навпаки: його дуже, ось як дуже, хоч може і не всі люди загально, але чомусь велика більшість їх бояться, обходять його, тікають від його, щоб і не стріватися краще з ним.

— Е! Той дід такий, що попадися тільки йому, не допусти боже, у лісі, то будеш знати, які-то воно кислиці на вербі ростуть! — одноголосно кажуть так усі, коли де про нього зчиняється якась балачка.

Дід Кирило така людина, що й народився і виріс він собі в лісі. Було, коли він ще в колисці пробував, то й тоді частенько заколихувала його не пісенька матері або сестри-дівчини, а шумлява лісова. Ще батько його, старий Митро, то й той вік свій звікував лісничим в отсьому самому лісі, умираючи ж, ту свою посаду спадково передав своєму єдиному синові Кирилу. Ось уже й Кирило доживає свого віку в тому самому лісі, в якому, кажу ж, він і світ ото був побачив. Дорогий для нього цей ліс, дорожчий він йому всього світу божого, рідний він йому, любий він йому найлюбішого. Він його єдина родина, він йому після батька і матері найрідніший. Певно, що якби діда Кирила взяв хто-небудь та й поспитав,

що він більше любить — чи самого себе, чи от той ліс свій, то він, ні мало не замислюючись, відповів би, що ліс йому дорожчий, ніж він сам собі.

Рідний йому ліс узагалі, але й кожде нарізане дерево в тому лісі теж йому рідне. Є там у діда Кирила такі дерева, на які він дивиться, як на своїх ровесників, як на приятелів свого дитинства, є в його там і такі, яких він поважає як найстарших себе, як таких, які, коли він ото тільки, тільки ще тюпав був, то тоді ще ласкаво вони його захищали біля себе то від спеки, то від дощу тощо, а далі потім то попускали йому лазити і на себе, і по собі, гратися і під ними, і на них. Не дивлячись на десятки тисячів у лісі тих дубів різних: і велетенських, і великих, і малих, дід Кирило сливе кождого з них знав, сливе кождого з них він на свойому віку по декілька разів бачив і, побачивши знову, деяких, він пригадував про них дещо. У його межи громадою великою тією лісовою існують, коли хочете, і так наче тільки добрі знайомі, є й нелюби там у його, є навіть і такі мовби діти, кревні його, за яких він, лісовий дід, пальця собі дав би відтяти, аби тільки їх, коли того треба від чого-небудь, від якої-небудь лихої лісової години заборонити.

Іде було дід Кирило бадьористо і жваво по всяк час по лісові і все йому було однаково там ходити, чи то в день соняшний, чи то й ніччю, нехай хоч і безмісячною, що-найтемрявішою, то й тоді він нізавіщо з путі свого не зіб'ється і куди забажає, то туди вже певно й вийде. Задере було він голову, йдучи по своєму тому царстві, що аж шапка в його немов на потилиці тільки й держиться, та й зорить він по верховіттях тих, за якими де-не-де то й неба не видно. Повсякчас у діда Кирила за плечима рушниця теліпається, лихенька собі, старенька, а все ж рушниця; мовляв, яка б не була, а все зброя, то якось із нею спокійніше й ходити. Отож ходить він отак, вартує свою німу громаду і навесні, улітку, та й восени, коли в лісі бува так гарно задля кожного навіть, і взимку, коли там так неприємно, непривітно, сумно задля усіх, окрім діда.

Дід Кирило, коли він у лісі, тоді тільки, певно, він і живе на світі своїм справедливим життям, він тоді впивається ним, він раює тоді, він

тоді все і всіх, що тільки не існує на світі нелісовому, забуває. Отак ходячи по лісу дід, було, ніколи не мовчить, ні, він усе балакає, було, невпинно розмовляє, що кождий з боку поклав би, що то він сам із собою, але той помилився б, бо то ж дід із дубами, липами, березами й осиками своїми, з кождим із них нарізно, бесіду веде. І здається дідові Кирилові тоді, що кожде ж із тих дерев його слухає, буцім кожде з них пильно прислухається до його балачки і буцім усі вони тямлять його і радіють і горюють, дивлячися по тому, до якого як він балака: чи хвалить його, чи гудить, а то навіть як якого то й смертю, стратою пострашить.

— Е! Ти гарний, бойкий дубок: і рівнесенький, і несучковатий. Еге, рости ж, рости. Нехай тобі господь і зріст і товщу дає. Як виростеш, то буде з тебе дуб до-о-брячий! Отаким товстим та гіллястим ти будеш! Рости ж собі. А цей бузівок, ач! А куди ти забрався, лобуряко?! Бач! Кращого місця іншого не знайшлося йому! Е! Це вже, брате, ти зовсім гемонський! Так же не можна робити! І сам уже почав кривитися так зарані, замолоду вже горбатіти й інших від себе ще молодших, собою портить. Негарний з тебе громадянин тут, зовсім шкідливий. Треба тебе геть відсіля, треба. Отож постривай, постривай! Діждемося ось осені тільки, то й зрубаємо тебе, коли ти такий. А ти, дубовий діду! Уууууу! Та й старий же ти вже! Я уже, бач, старий, а ти ще й над мене не в приклад старший. Отже, пам'ятаєш, коли я ще дитиною був, то ти ще й тоді вже дідував у лісі. Бач через свою старість ти вже і хворієш. Ой-ой-ой, як гілля твоє у тебе сохне! А хворіючи, друже, погано на світі жити! Так же? Отож треба тобі, діду, на спокій вже. Ось-ось підожди до осені, то запобіжимо й тобі, заспокоїшся. А ти! Ти ж старий, а все бадьоришся, зеленієш усе та шумуєш? Хе-хе-хе! Здрастуй, здрастуй! Животій, животій ще та товщай нівроку тобі! А ти, парубче, чого незнать як верховіттям похилився? Молодий, а вже поклінний робишся? Еге! Нам таких не треба, не треба нам таких кепських, бо коли ти дуб, то й стій прямо і не хилися ні перед ким і ні перед чим! Зрубаємо тебе!

Коли ось подмухнув невеличкий вітрець із заходу сонця і миттю досі тихий-тихий ліс зашумував, зашелестів, загудів і заскрипів. Незважаючи

на те, дід Кирило спинився, став, як укопаний і насторожився. Старими своїми вухами, але вухами лісовими, чуткими в лісі, як задля інших людей, нелісових, то аж навдивовижу чуткими, він серед буявої лісової, вельми голосної шумляви почув якийсь побічний, чужий йому зовсім, навіть дуже неприємний задля його нелісовий природний звук. Той звук робив його чутливому вуху великий дисонанс у спільній гармонічній, приємній для діда лісовій музиці. Але дід Кирило прислухався недовго; він скоро втямив, що то воно таке. Тепер йому вже годі балакати, куди там! Тепер він уже ані пари з вуст. Ось як замовк він.

— Угу!

Тихесенько, не розтуляючи й губ навіть, промовив дід Кирило сам до себе. І легко ступаючи, не потураючи на темряву нічну, густу, безмісячну, він твердо збочив праворуч та й подався; швидко він подався кудись туди в лісову далечінь. Йшов він тоді таким робом, як тільки вміє так ходити по лісові людина, що виросла в лісі: ані шелесту в нього під ногами від сухого листу, що так і вкривав собою землю, ані одна суха гілка не тріснула під його ступнею. Він тієї хвилини цілкома увесь був одна чутливість. Проте ж ішов він, ані на мить не спиняючись і без помилки прямував на той звук, який досягав до нього відкілясь аж-аж іздалека. Той звук іноді задля дідового вуха то й спинявся, іноді то він і зовсім замовкав, але те дарма було дідові, бо він уже впевнився, втямив, що то воно таке, від чого то воно так. Довго дід йшов, поки мало-мало спинився. Ось став він за дубом нерухомо. Он як він напружився усією своєю істотою. Бач, як витягнулася в нього шия, голова схилилася на ній набік, а очі! Очі старечі, але лісові вони в його, такі, що й пітьму лісову пронизують. Ач як вони в нього гостро встромлені в темряву, аж немов блищать, як у вовка або в кітки. Дід зараз побачив уже те, що його так сколотило. Як удень він уздрів недалеко, он аж біля того дубка, злодія лісового. Той злодій стояв навколішки під дубком і підпилював його невеличкою ручною пилкою, яку звичайно вживають теслі у своїй роботі. Він, бач, попереду буровцем попровер-чував у дубкові тому дірки, а потім уже й пилкою. Чи й не хитрий же з біса?!

Лісовий дід уже добре знає, що коли він оце піде до того злодія, якого він оце бачить перед своїми очима, нехай навіть хоч і з рушницею у руках він буде, то все-таки воно вийде для нього небезпечно. Це певно, що той, побачивши його, піде на все своє завзяття і коли не кинеться на старого з сокирою, яка неодмінно вже в нього є, то може запустити її йому навкидячки у голову, а то може, хто його знає, може й рушниця там біля нього лежить. Отож вибухне, уб'є, то ніхто й не знатиме, хто то його так і як, бо ж у лісі, ніччю, один на один.

Е, ні, лісовий дід так не зробить! Лісовий дід знає, як у такому випадку йому поводитися. Ні, він не дасться узнаки тому простим робом. Еге, ні, недаремне вже в лісі родився і виріс.

Свистіння пилки стихло. То, бач, той злодій, спинився пиляти і сторожко оглядається, прислухається, чи не вчув ненароком хто його і чи не чутно була де чи шелесту від ступнів, чи такого чого іншого. Дід же, добре знаючи, чого той спинився, миттю притулився до найближчого дуба та й сховався за ним.

Хвилина, дві — і заспокоєний злодій знову взявся до свого. Знов пилка в його руках зашамотіла. Тоді й дід, як той кобець, стрепенувся і зовсім нечутно, птицею швидко перелетів до другого вже дуба, ще ближчого трохи до злодія, та швиденько і сховався уже за ним.

Чверть години минуло, упродовж яких ілодій декілька разів ще спинявся і щоразу все боязко ото оглядався навколо і впродовж яких дід усе перебігав із-під дуба до дуба, все ближче і ближче наближаючись до свого ворога. Ось дід уже, не давшися тому й найменше узнаки досі, опинився як є біля нього, не більше, як тільки на два кроки під сусіднім деревом уже він ось стоїть. Злодій же тут саме, як є, й управився, скінчив ту свою не зовсім то й легеньку працю, терпеливо довів її до кінця. Ось він уже хитнув того дубка раз і вдруге і той, риплючи, прямісінько таки, немов стогнучи, спершу тихенько, повагом, не хотячи, а нарешті і зо всього розмаху повалився на землю, аж гегепнув.

Злодій ще стояв навколішки біля званого ним дубка, він ще не встиг і підвестися, як іззаду нього, над самісінькою ж його головою раптом розітнулося страшне, голосне і суворе:

— А що ти тут робиш?!

Це запитання своєю несподіваністю по тім'ю, по всіх нервах тяжко, ледве не смертельно, бебехнуло злодія. Він від голови до ніг, усією своєю істотою затрусився, він усією своєю постаттю похитнувся й аж до землі чолом припав.

Але лісовому дідові Кирилові таке невдивовижу, він на таке і сподівався. Дід Кирило вже заранння знав, що воно не інак, як от так із ним буде. Незлічність от таких випадків із дідом виробили з нього, коли хочете, навіть невеличкого психолога, бач.

Поки ще злодій не схаменувся, дід ані на мить не ловлячи ґав, почав користуватися хвилиною того ляку. Він миттю кинувся забирати все, що було в того біля нього розкиданого тут на землі біля званого дубка і що годилося б злодієві задля власної оборони. Дід побачив і підняв і бурова, підібрав він і сокиру, вирвав із рук у того і пилку ту, яку той ще держав у руках, нарешті дід уздрів на землі й рушницю ще, дробом набиту; не минула й вона дідових рук.

— Ну, чоловіче, вибачай, не знаю ще, як тебе й назвати, бо по ночі, то не розглядів ще, годі тобі все навколішки стояти, піднімайся та ходімо, коли впіймався, до двору. Ну ж, підводься ж!

Той послухався, покірно підвівся і став перед дідом із винувато похиленою головою і з руками, зложеними на грудях навхрест.

— Простіть, діду! Більше ніколи не буду! — пробалакав він тремтливим голосом.

— Ааа! Та й гемонська ж ти людина! Та й гемонська ж! Ач, якого дубка мені ти знівечив! Ач! Самого ж найкращого! Ну! йди ж, йди! Йди попереду мене, я вже за тобою, та в хаті вже й побалакаємо обо всьому. Та гляди мені ти! Ти мені не покладай сторчака давати і не коштуй, йди, як слід, та й не збочуй ще, а то хіба мене не знаєш? Я такий, що не побоюся гріха, та як що, то з твоєї ж рушниці так тобі в потилицю і заліплю! Кате ти деревлячий! Ну, йди ж!

І злодій слухняно, покірливо, мов дитина та, пішов поперед діда, а дід Кирило назирцем ступає позад його, та час від часу й озивається ще до його, керуючи, бач, ним.

— Гей! Збочив трохи! Невже таки дороги не знаєш? Хіба вперве в лісі цьому! Бери трохи праворуч! От тепер так. Тепер усе прямо!

Таким робом входять вони і в хату. Баба, дідова жінка, світить тоді світло, каганець. Піднімається з полу і діда Кирила син, парубок Гнат.

— Що, тату, соловейка впіймали?

— Упіймав, сину! Впіймав, та тільки не птаха, але це звір, коли хочеш, то цілий вовк, не знаю ось тільки й досі, який він буде на масть, але ось побачимо.

Темнувате каганцеве світло несміливо мигаючи, осявало велетенську постать соромливо стоявшої біля порога людини. Він, той, визначився тепер аж сливе не вдвічі вищим над діда. Страшним він здавався на вигляд, бо ж могучий, широкоплечий був. Здається, якби гегепнув був тоді там у лісі діда одним своїм кулаком тільки, то досить би було дідові вже ще й так, щоб більше вже й не вставати може.

— А йди-но сюди, трохи ближче до світла, то ми роздивимося на тебе.

Той слухняно підійшов і забалакав:

— Та що вже там роздивлятися! Ось хто я! Дивіться на мене! Я Юхим Краєнко.

— Так це ти, Юхиме?! Еге-ге який же ти! У злодії, бач, пошився! Ще ти може ще й не вперве?

— Ні, вперве на віку і більше й не буду! Простіть! Простіть і не кажіть нікому.

— Так, так! Як же ж це ти — задля себе чи на продаж? — кажи правду, не бреши.

— Та що там брехати! На продаж! У Харків завтра хотів одвезти.

— Кепське, кепське діло ти зробив, зовсім негарне! Це ще гірше, ніж задля себе б.

— Простіть! Не буду!

І велетень Юхим став навколішки перед невеличким дідом, нарешті ж він іще припав і головою до його ніг.

— Ну, цього вже й не треба б! Встань, Юхиме, та молись богові. Йому кланяйся, а не мені. Ось що! Встань та слухай, що я тобі казатиму: через те, що, як кажеш, ти вперве отеє отак, то я тобі тепер простю. Тільки дивись! Боже хорони, не попадися мені вдруге, а то вся слобода, усі Деркачі освідчуться про те, що ти злодій, та ще й тюрми покоштуєш!

— Ні, не буду більше.

— Ну, ото ж то й то, дивись! Йди ж собі з богом! Струмент же ввесь твій оцей злодійський і рушницю я тобі не поверну, все воно залишиться у мене. Нехай це буде тобі карою за цей первий твій гріх.

— Та нехай! Господь із ними! Нехай!

— Ну, йди ж, йди ж щасливо на цей раз. Юхим низько поклонився і пішов.

— Хе-хе-хе! — засміявся весело дід.

— Засунь, синку, двері! — сказав він синові і спокійненько поліз на піч спати.